

Zitierhinweis

Stoklásková, Zdeňka: review of: Werner Drobesch (ed.), Kärnten am Übergang von der Agrar- zur Industriegesellschaft. Fallstudien zur Lage und Leistung der Landwirtschaft auf der Datengrundlage des Franziszeischen Katasters (1823–1844), Klagenfurt am Wörthersee: Geschichtsverein für Kärnten, 2013, in: Český časopis historický, 2016, 1, p. 183-186, DOI: 10.15463/rec.608130788

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

together. In the interests of peace, he was willing to accept a framework of negotiations in which he did not take center stage. Metternich was certainly no pacifist, while peace was in the basic interests of the Habsburg monarchy as he understood them. But perhaps we should not be too cynical. Metternich was truly horrified by the consequences of war, as a number of scholars have pointed out, and he and his family were themselves victims of the French invasion of the Rhineland in the 1790s. Perhaps the importance that the chancellor accorded to collective security and “peace management” (p. 835) is one way in which he can still speak to us today. To make sense of that voice, there is hardly a better place to start than Šedivý's fine study.

William D. Godsey

Werner DROBESCH (Hrsg.)

Kärnten am Übergang von der Agrar- zur Industriegesellschaft.

Fallstudien zur Lage und Leistung der Landwirtschaft auf der Datengrundlage des Franziszeischen Katasters (1823–1844)

Klagenfurt am Wörthersee 2013, 224 s., četná vyobrazení, mapy a tabulky,
ISBN 978-3-85454-126-4.

V souvislosti s komplexním nazíráním na dějiny se objevují nová témata, která byla doposud opomíjena. Takovým velmi záslužným krokem je i bádání o Stablním katastru a jeho prehistorii. Monografie vzniklá pod vedením korutanského historika Wernera Drobese je první moderní komplexní publikací k zajímavé problematice Stablního katastru. Kniha je jedním z výsledků projektu „Der Franziszeische Kataster als Quelle zur Wirtschafts-, Sozial- und Umweltgeschichte in der Startphase der Industriellen Revolution“, který vedl Helmut Rumpel. Pilotní studie byly zaměřeny na Korutany a Bukovinu.

Na význam Stablního katastru pro historické bádání poukázal zřejmě jako první Johann Peisker (1897), i když se mýlil v úsudku o neúplném zachování indikačních skic. Přelomová byla ve sledovaných souvislostech výstava věnovaná „150. výročí Rakouského pozemkového katastru“ (1967). Z bývalých rakouských území se začali katastru, vzniklému za vlády císaře Františka, věnovat jako první v druhé polovině 20. století slovinští historici, především Peter Ribnikar. Podnět ke komplexnímu bádání o úplné evidenci veškeré půdy v Rakousku vzešel z rakouského Spolkového úřadu cejchovního a měřičského (Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen), který v roce 2000 započal se systematizací a digitalizací historických map.

Recenzovaná publikace je kolektivní monografií k tématice Stablního katastru, agrárním dějinám a aspektům hospodářských a sociálních dějin první poloviny 19. století se zaměřením na Korutany. W. Drobese precizuje specifikum agrárního vývoje Korutan a Vnitřního Rakouska na základě dobových statistických údajů. Jeho srovnání především s Čechami, které představují hospodářský protipól Korutan, je inspirativní a vybízí k dalšímu zamyšlení nad příčinami hospodářského vývoje v Korutanech. Otázky, jež čtenáře napadají, např. jakou roli sehrála v pomalejším tempu rozvoje Korutan pravděpodobně

konzervativnější šlechta, zda měla ekonomický vliv zásadní stavba Jižní dráhy, zda se malý potenciál měšťanstva odrazil i menším podílu na moci v zemských institucích, však není možno vzhledem ke stavu bádání komplexně zodpovědět.

Ernst Brückmüller racionálně vyhodnotil právní a ekonomickou situaci venkovského obyvatelstva v kontextu dědičných zemí rakouského soustátí. Jednoznačně ukázal usilování státu o největší možný hospodářský přínos ze selských usedlostí, realizovaný zejména v zákonných „brzdách“ dělení selských statků. Kapitola je přínosnou komparací situace v různých korunních zemích. Případové sondy autor neprovedl, vzhledem k cíli textu je však ani nelze očekávat. Autor naprosto správně upozorňuje na zcela rozdílnou situaci v různých korunních zemích a nadto ještě na panstvích, kde proběhla raabizace (pod tento pojem zřejmě zahrnuje i její aplikované formy). Základními faktory komparace jsou daně, předávání statků, dělitelnost usedlostí, hospodářská prosperita. Velmi neobvyklé je Brückmüllerovo tvrzení o oblíbenosti bankocetlí (podle autora „zpočátku“, aniž svoji tezi blíže datuje). Tato odvážná teze není dále rozvíjena; případová analýza by při velmi sporé literatuře byla nanejvýše přínosná. Právě tato kapitola dějin rakouského finančnictví patří k nejméně probádaným.

Gerald Kohl vyhodnotil vztah mezi Všeobecným občanským zákoníkem (ABGB), zákonným postavením pozemkových knih a katastrem daně z nemovitostí v rámci celorakouské působnosti. Hledání paralel tu působí v některých případech účelově, zajímavé je však zamyšlení nad dlouhou cestou kodifikace zmíněných zákonných výnosů. Nastíněná rozdílná kompetence komparovaných právních textů ovšem není překvapivá a vyplývá z historického vývoje: zatímco ABGB spadá na celostátní úrovni do justičního rezortu, náleží zákony o pozemkové evidenci (Grundbuchsgesetz) především do zemské kompetence (v kombinaci se státní), kompetence berní je záležitostí resortu finančního. Historikovi připadají proto rozdílné kompetence přirozené a vyplývající z předešlého vývoje. Mnohem zajímavější by však byly kompetence provádějících úřadů (zejména při praktické realizaci Stablního katastru) a vzájemné průsečíky mocenských polí, zejména mezi státem a vrchnostmi. Tomu se však autor nevěnuje. Ne se vším lze zcela souhlasit, např. že „poprvé je moderní pozemková kniha na rozdíl od svých předchůdců spojena poměry s přírodou“. Tento postulát je možno definovat již při Josefském katastru, který byl jako první skutečně „spojen s přírodou“. Z právního hlediska by bylo vhodné věnovat více pozornosti vztahu pojmů „morální osoba“ a právnická osoba. Autor při svých výkladech zcela vynechává české země, kde byla v mnoha ohledech průkopnická zákonná situace.

Vincenc Rajšp přinesl krátký nástin všech katastrálních měření v rakouském soustátí od „Censimento Milanese“ po Třetí mapování, které se stalo základem pro Katastrální zákon z roku 1871. Krátká studie shrnuje známé skutečnosti, ovšem autor pracoval i s prameny, na kterých demonstroval problematiku na příkladu Korutan a Kraňska. Neobvyklou a přínosnou je kapitola Daniely Angetter o Ludwigu Augustu von Fallonovi, řediteli vojenské triangulační komise a tvůrci jednotného triangulačního systému v rámci Stablního katastru. Je tak vyzdvížen význam Stablního katastru také jako výjimečného přínosu k rozvoji kartografických metod a pokrokových postupů barevného tisku. Za metodologicky výborně zvládnutou lze považovat kapitolu Elisabeth Schaschi o rekonstrukci pracovní doby v zemědělství na základě Stablního katastru. Na

zvoleném příkladu statku v dolnorakouské obci Theyern autorka demonstrovala zatížení obyvatelstva v regionu, které statisticky vyhodnotila v relevanci s literaturou a dobovými prameny. Její výborná práce inspiruje k zamyšlení nad značnými rozdíly v hospodářském zatížení obyvatelstva v různých částech rakouského soustátí. Území porostlé lesy se stalo předmětem bližšího zájmu státu až při realizaci Stabilmního katastru, proto je kapitola o lesním hospodaření důležitá; jako jedno z mála historických bádání je historický stav lesního hospodaření využitelný i dnes, protože lesy patří k oblastem lidské činnosti „dlouhého trvání“. Alenka Kačičnik-Gabrič ukázala na příkladu území dnešního Slovinska strukturovanou evidenci lesního porostu ve Stabilmním katastru.

Antal Szántay věnoval v krátké kapitole o pozemkovém katastru a pozemkové dani v Uhrách polovinu textu válečné dani v uherském království, což je naprosto jiná záležitost. V tomto povrchním pojednání nebyly bohužel využity archivní prameny, a to ani Josefínský katastr, který je právě v Uhrách díky své útržkovité zachovalosti velmi raritní a tudíž nesmírně zajímavý, ani materiály Provizorního pozemkového katastru, které jsou uchovány v celém rozsahu. Některé autorovy formulace považuji za nepřijatelné pro dnešní stav bádání: „V uherském osvobozovacím boji stáli proti sobě uherský král Ferdinand V. a uherská vláda“ (s. 79). Diskutabilní je též autorovo tvrzení, že „Souhrnné Uhry přispívaly pozemkovou daní nadprůměrně (überdurchschnittlich) k daním a odvodům“ (s. 80).

Elisabeth Janeschitz poukázala na význam Stabilmního katastru pro současnou správu na příkladu spolkové země Korutany. Zde od roku 1991 vzniká u Úřadu zemské vlády Korutanský geografický systém (KAGIS). Kapitola Helmuta Rumplera prozrazuje zaujetí autora tématem, jeho erudici a nadčasové závěry. Přínosné je zamyšlení nad rolí Stabilmního katastru v agrární revoluci. Rumpler ukazuje Stabilmní katastr jako průsečík mocenských zájmů státu a velkostatkářů, dokládá reformní úsilí státního aparátu a především dlouhodobou snahu fisku o rovnoměrnější daňové zatížení velkostatkářů a rolníků a o vyrovnanější výběr berní v celostátním rámci; autor tematizuje i specifickou roli Uher.

Obecné kapitoly o Stabilmním katastru jsou doplněny konkrétními výsledky výzkumů o Stabilmním katastru v Korutanech. Renate Kohlrusch vyhodnotila vztah skupin povolání a vlastnictví pozemků v daňovém okrsku Korutany kolem roku 1830. Ukázala úzké spojení živnostníků s půdou, což interpretovala jako brzdu modernizace živnostenského sektoru. Geograf Walter Liebhardt obohatil publikaci několika zajímavými mapami Klagenfurtu, sestavenými na základě údajů Stabilmního katastru. Za vyhotovením přehledných map, které jsou snem každého historika, se skrývá rozsáhlá heuristicky velmi náročná práce s prameny. Liebhardt na základě protokolu pozemků sestavil mapy vlastnictví podle stavů, profesních skupin, podle počtu pater domů a typů staveb (veřejné, soukromé, obytné, továrny). V následné analýze vlastnických vztahů vyhodnotil Klagenfurt jako maloměsto s převažujícím biedermeierovským všedním životem. Hospodářskými a sociálními dějinami Korutan se zabývají kapitoly o agrární modernizaci a industrializaci daňových okrsků Weißenegg a Gurk (Roland Bäck), o soběstačnosti Korutan v zásobování zemědělskými produkty (Thomas Zelothe) a o výživě a venkovské každodennosti na základě Vceňovacích operátů (Wilhelm Wadl). Všechny kapitoly k zemským dějinám vycházejí z archivních pramenů Stabilmního katastru a jsou výsledkem náročné heuristické práce.

Problematika Stablního katastru by nebyla úplná bez toponomastického pohledu, zde z pera erudovaného lingvisty Heinze-Dietera Pohla. Monografii vhodně uzavírá závěrečná filozoficky laděná kapitola Wernera Drobese o společnosti v Korutanech v první polovině 19. století, jež je ideálním prototypem odborného historického textu: je čtivá, odborná, má jiskru a dává tušit, že se za zobecňujícími výroky skrývají roky heuristické práce s prameny.

V naprosté většině kapitol recenzované publikace by čtenář rád četl dále, je zřejmé, že se autoři museli omezit na velmi malý rozsah stran a publikovali pouze esenci svého bádání. Vydavatel byl z pochopitelných důvodů limitován rozsahem publikace. Kniha je výborně zvládnuta po grafické a jazykové stránce; Až na nesprávnou transkripci ukrajinské formy toponyma haličského města Šniatyn (byla použita ruská, nikoliv ukrajinská forma; správně se transkribuje Snjatin) nemá publikace formální nedostatky. Monografie o Stablním katastru v Korutanech je důležitým kamenem v mozaice bádání o procesu centralizace rakouského státu a snaze o vytvoření právních základů pro rovnoměrnější daňové zatížení obyvatel.

Zdeňka Stoklásková

Eduard KUBŮ – Jiří ŠOUŠA

T. G. Masaryk a jeho c. k. protivníci. Československá zahraniční akce ženevského období v zápase s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami a propagandou (1915–1916)

Praha, Karolinum 2015, 364 s., ISBN 978-80-246-3082-3.

Masarykova zahraniční akce je stěžejním tématem novodobých českých a československých dějin, o níž již bylo řečeno a napsáno mnohé. Přesto na pomyslné mapě dosud zůstávají bílá místa, k nimž patří poněkud opomíjené počáteční období Masarykova exilu, tedy jeho švýcarská etapa. Monografie zaměřená na tuto iniciační fázi prvního zahraničního odboje je tedy sama o sobě počinem značně přínosným. Recenzovaná publikace se navíc většinou tuzemské historické i publicistické produkce věnované první světové válce vymyká i pečlivou heuristikou v zahraničních, především rakouských archivech. Cílem knihy totiž není toliko analýza politických, propagandistických a zpravodajských aktivit Masaryka a jeho spolupracovníků, ale též činnost protistrany, to jest rakousko-uherského státního aparátu.

Již z úvodního rozboru pramenů a literatury je patrné, že se dvojice renomovaných autorů vyhýbá přejímání meziválečných glorifikačních klišé, stejně jako poválečných interpretací nazíraných třídním prizmatem. Závěry jsou formulovány střídavě a věcně. Monografie je rozdělena do dvou částí nahlízejících zkoumanou problematiku optikou obou znepřátelených stran.

Část věnovaná Masarykově akci nastiňuje vývoj vztahu krajanských kolonií k Masarykovi a jeho programu, tiskové a propagační aktivity zahraničního odboje, Masarykovo postavení ve vztahu k mocnostem Dohody a v neposlední řadě špionážní činnost představitelů československého exilu. Citlivé a vzhledem k povaze pramenů složité interpretovatelné téma zpravodajské činnosti autoři popisují věcně, srozumitelně a na základě důkladné znalosti pramenů, bez senzacechtivosti či skandalizace charakteristické pro některé starší práce. Působení zahraniční akce je vhodně zasazeno do kontextu dobové společenské situace ve Švýcarsku.

